

"DOLEN DOOR DE GESCHIEDENIS VAN BOEKEL EN VENHORST - II "

WEINIG OUD-ARCHIEF VAN BOEKEL

In het oud archief van de gemeente Boekel, dat maar één strekkende meter papier omvat, is helaas maar heel weinig uit het verleden van Boekel te vinden. Uit de periode tussen 1313 en 1625 is er helemaal niets.

Wel komen in **andere archieven** zoals het Rijksarchief en het Streekarchief, soms stukken voor, die op Boekel betrekking hebben.

Zoals b.v. de brief waarin Philips de Goede, de Hertog van Bourgondië, die in 1430 door vererving Brabant in zijn macht kreeg, zijn rentmeester van de stad 's Hertogenbosch in 1462 gelastte om van alle gemene gronden, die door landheren in Brabant waren uitgegeven, de **titels van aankomst** (de akten van eigendomsverkrijging) te verzamelen.

Alle gronden waarvan geen titels getoond konden worden, zouden in beslag genomen worden. In de lijst van uitgiften, die niet bewezen waren kwam ook Boekel voor.

Of wellicht later alsnog de akte werd overgelegd, waarbij Rutger van Herpen in 1313 gemene gronden verkocht aan de "gebueren" van Boekel, of dat Boekel wellicht is verward met Bakel, zoals sommigen beweren, is niet bekend. Maar vast staat wel dat de Boekelse "gemeynt" niet in beslag genomen werd.

Bij een bewaard gebleven beschikking van 17 december 1526(1) verleende Philips van Kleef, de toenmalige Heer van Ravenstein aan de ingezetenen van Boekel het recht om in de Peel zoveel **turf te steken** en te verkopen als ze maar wilden, mits "betaelende t'onsen profyten voor elcken last torffs, die sy vercoopen sullen, vier stuivers thyns.

Deze "torffthyns" of turfbelastingen werden door de rechtmeester van het land van Ravenstein verpacht en moesten dan ook aan deze pachters betaald worden.

Wie in de Peel turf haalde zonder het de pachter te laten weten "sullen verbueren ende breucken hunne paerden, waeghen ende torff daerop synde, ende boven dien gestrafft ende gepuniert te wesen van diefften"

Ook is bewaard gebleven de brief uit 1588, waarin het dorpsbestuur van Boekel - "wij arme huissluiden van Boeckell" schreven zij - aan de drossaard van het Land van Ravenstein "deemoedig" toestemming vraagt om **stukken van de "gemeynt"** te mogen **verkopen** om uit de opbrengst daarvan achterstallige schulden te betalen.

In het archief van het land van Ravenstein komt ook voor de beschikking van 7 februari 1643 (2), waarbij door Johan Herman Sibergh, vice-drost van Ravenstein, aan "burgemeesteren, schepenen, kerck- en arm- ende heyligen Geistmeistere, benevens den naeburere van Boeckell" vergunning werd verleend om "**einige heyde**" te **verkopen** om schulden te betalen.

Bekend is ook een document van het Heikantsgericht in Uden, waaruit blijkt dat Boekel in 1530 een schutterij had. Op 27 april van dat jaar werd door de zeven schepenen van het Heikantsgericht een oorkonde (3) opgemaakt van een reglement, dat door Wouter Aardt Wouters, deken van de “**Schutterye Sint Achten op Boeckel**” en Gerardt Segherssen, koster in Boekel, ter goedkeuring werd aangeboden.

De volledige tekst van dit reglement is bewaard gebleven maar verder is er helemaal niets bekend van een Boekelse schutterij.

In het reglement wordt o.a. geregeld dat op Sint Agathadag geteerd wordt en wie op de teerdag ruzie maakt wordt beboet met vier stuivers.

Drie weken na Pasen wordt de vogel geschoten (het konings-schieten) en moet iedere schutter met zijn boog onder de boom (de schutsboom) aanwezig zijn. Ook op die dag en de dag daarna wordt er geteerd.

De dekens mochten in overleg met de schutters “het sij mutse of hoeijen” kopen en daarna moesten de schutters eenvoudige mutsen of hoeden van dezelfde kleur kopen.

Als een schutter ging trouwen moest hij aan de schutterij een halve ton bier of zeven stuivers geven.

In 1597 getuigden een aantal Boekelnaren in een **grensgeschil** tussen Gemert en de dorpsbesturen van Aarle, Beek en Rixtel. Daaronder waren de schepenen Peter Aerts, toen 76 jaar, en Matheus Antheunis. Ook de namen van een vijftien andere Boekelse getuigen zijn bekend.

Het vermelden waard zijn nog een tweetal **grensgeschillen** uit de tijd na 1625.

In 1648 was er een **geschil tussen de ingezetenen van Erp en die van Boekel**. De Erpenaren staken turf op de Boekelse “gemeynt” en een inwoner van Erp had zelfs een huis gebouwd op Boekelse grond. Niet bekend is hoe het geschil werd opgelost.

In 1664 werd een lang slepend **geschil** beslecht **tussen de leenheer van het Land van Ravenstein en de Commandeur van de Duitse Orde van Gemert**. Het geschil betrof de grensscheiding in de Peel ten noorden van de kapel van Handel, in de richting van het land van Cuijk.

Van de bereikte overeenstemming werd een overeenkomst opgemaakt, ondertekend door Johannes Arnoldus, baron de Leerod, namens de Heer van Ravenstein, Ambrosius de Viermundt, ridder van de Duitse Orde en Commandeur van Gemert, door Anthoni Hendricx, borgemeester tot Uden, door Cornelis Peters, borgemeester tot Zelant, door Teeuwe Haenricx, borgemeester tot Boekel en door de Boekelse schepenen Evert Torus en Aert Driessens.

Door de Landmeter van het Land van Ravenstein, een zekere Lambertus Heijmans, werd de overeenkomst vastgelegd op een “Carte Figuratiff”, een unieke landkaart, die in de raadszaal van het Boekelse gemeentehuis wordt bewaard.

UIT DE ARCHIEVEN VAN HET LAND VAN RAVENSTEIN

Andere bewaard gebleven en interessante stukken zijn nog:

De opdracht van de Heer van Ravenstein van 16 januari 1725, waarbij hij aan de land-rentmeester Albert Gyskens opdracht geeft "voor alle man aen den meestbiedende te verpaghten den wintmeulen en meulenhuis tot Boekel, en dat voor den tydt van ses jaren".

De beschikking van de Keurvorst van het land van Ravenstein, Graff von Schaesberg, van 28 januari 1741, waarbij door hem aan de vereniging van leken Franciscanen van de Derde Regel van de H. Franciscus van de Handelsche Kluis onder Gemert, toestemming werd verleend zich in Boekel te vestigen, en de overeenkomst van 25 februari 1741, waarbij door de regenten van Boekel, met toestemming van de Keurvorst aan de broeders van de Handelse Kluis, Bloemendaal genaamd, 1000 vierkante roeden heidegrond werd verkocht voor tweehonderd en vijftig guldens.

HET "RAVENSTEINS ASIELBELEID"

Interessant en tekenend voor de strengheid, waarmee door de landdrost (drossaard) in opdracht van de Keurvorst het bestuur van het Land van Ravenstein werd uitgeoefend, is het placaat (wij zouden nu zeggen de circulaire) van 10 juni 1750, handelend over vreemde bedelaars en vagebonden in het Land van Ravenstein.

In dit placaat schrijft de landdrost dat "die onnutten hoop van vagabonden en andere roofagtige en heereloose gespuys en vreemde gemeene bedelaars, van dag tot dag vermeert en onse getrouwe landsonderdanen onder vreeselyke bedreyginge, deels ook met de geweldige hand komen t'onderdrukken en te knevelen."

Hiertegen dient door de dorpsbesturen opgetreden te worden. Wanneer zich drie dagen na datering van het placaat nog "eenige vagabonden, ook uytlandse bedelaars, met korte waeren heromlopende kremers, joden, quaksalvers, pak- en bedeljoden en dergelijke lediggangers in onse heerschapp Ravensteyn zullen laten vinden", dan dienden die gevangen genomen te worden en ter beoordeling van de landdrost gestraft te worden.

Bij de eerste overtreding "op 't weenigste" met één jaar dwangarbeid, "maer by andermale ofte tweede overtredinghe, voor twee jaren en voor de derde reys voor twaelff jaren, onnalatelijk te water en te brood zullen moeten blijven en gelaten worden".

"Wat betreft de vrouws-perzoonen van de vagabonden en bedelaers" schrijft het placaat voor, "dat deze voor de eerste reys met 25 stokslagen ofte ten wenigste, naer lichaems gesteltheyd en omstanden, of 8 oft 14 dagen te water en brood in de Ravensteynsche gevankennisse zullen gezet worden; by andermalige overtredinge, deze straffen te verdobbelen, en by den derden val, naer vruchteloose waerschouwinge, zoo lang nog geen verbeterhuys is, gegeesselt en gebannen te worden".

Aansluitend op dit placaat is nog van belang de publicatie van de landdrost Johan de Lauwere van 28 juli 1752 tegen het nederzetten (het vestigen) van vreemdelingen in het Land van Ravenstein, zonder waarborg van gegoedheid.

De vreemdelingen moesten een attestatie overleggen van goed gedrag, naam en faam uit de gemeente waaruit zij afkomstig waren en een "suffisante borg van vyffhondert gulden hebben gestelt, waerna zy consent verkregen hebbende, aen de gemeente waeronder zy haere woonplaetse gedenken te nemen, haer inkomende regt zullen betalen".

Op straffe van "dry gout-guldens" werden de "borgemeesters" verplicht om binnen vier weken een lijst over te leggen van "alle vreemdelinge, dewelke in haere gemeente te vinden zyn". Verder diende de burgemeester elke nieuwe vestiging van vreemdelingen binnen de gemeente direct aan de landdrost mede te delen.

GEEN SCHEIDING VAN KERK EN STAAT

Het is vandaag de dag voor ons vanzelfsprekend dat bestuur van kerk en staat strikt gescheiden zijn. Van het staatsbestuur wordt verwacht dat het zich niet mengt in kerkelijke aangelegenheden en omgekeerd wordt er van uit gegaan dat de kerk zich onthoudt van rechtstreekse bemoeiingen met zaken van de overheid.

Er is in ons land een volledige scheiding van kerk en staat. Maar dat is bepaald niet altijd zo geweest. We hebben een tijd gehad dat de Kerk van Rome en met name pausen en kardinalen een enorme invloed hebben gehad op het binnenlands bestuur. En er is ook een tijd geweest dat de overheid voorschriften uitvaardigde, waaraan kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders zich dienden te houden.

Zo was dat ook in de tweede helft van de achttiende eeuw in het Land van Ravenstein. Bekend is het besluit van 20 mei 1758 van de landdrost Johan de Lauwere van het Land van Ravenstein, waarbij het verboden werd om op **Sacramentsdag** een kermis of jaarmarkt te houden.

Hij besloot toen: "Alsoo het niet betaamt van den feestdag van het allerheyligste sacrament een jaarmerckt ofte kermis te maaken mit allerhande craamen, winckels op dien dag te permitteren, soo wordt mits desen van 's heeren wegen aan alle en een yder, soo ingesetene als vreemde, op een boete van tien ducaton, eens voor altyt verboden, op die voors.dag, soo hier in de stadt (Ravenstein) als andere plaatsen deses landts, open kraam ofte winckel te houden ofte eenige waaren publicq te koopen of te verkoopen, uytgenoomen alleen eedtwaaren, buyten hooghmissie en vespers".

Aardig wat verder ging de landdrost op 11 april 1761 met een aanschrijving aan de geestelijkheid in het land van Ravenstein, waarbij werd bevolen om op donderdag 16 april 1761 een **dankfeest** te houden, bij gelegenheid van de gelukkige bevalling van de Keurvorstin.

Dat dankfeest moest gehouden worden "in manier als volgt, te weeten: mit te celebreren in yder kerck een solemneele misse, mit uytsettinge van het allerhoogweerdigst sacrament, en naar die misse samentlyke mit den priester te bidden eenen rosenkrans van 5 tientjes, de litanie van onsen Lieve Vrouw en het neffensgaande gebet.

En opdat wisselwyse alle onderdanen ter hooghloffelykste intentie van onsen genadigsten Landtheer en Vorst mogen en kunnen bidden, versoeke verder des s'nademiddags om 5 à 6 uren solemneel loff met benedictie te doen en onder hetselve den rosenkrans, litanie en gebet als voor te bidden".

Volgens een daaronder staande naamlijst werd voor wat Boekel betreft de aanschrijving verzonden aan pastoor Joannes Mathias van Stralen van Boekel.

En het verst met kerkelijke bemoeiingen ging de Keurvorst Carl Theodor met zijn beschikking van 9 april 1766, waarbij hij een schriftelijk **vergelijkend examen** instelde voor die priesters, die in het land van Ravenstein een pastoraat wilden verkrijgen, waarvan de keurvorst het recht van aanstelling bezat. Het schriftelijk examen, "conkurs" genaamd, werd gehouden op 2 juni 1766 op het kasteel van Ravenstein.

Tot het examen werden alleen maar toegelaten "ingeboorne landskinder", voorzien van "uitdrukkelyke getuignissen van haare geest- en wereldlyke ovrigheid over den tot nu toe geleiden levenswandel. Bovendien moesten zij "de Hollandsche taale alzo verstaan, dat zy in zulke prediken en catechiseren kunnen." Ze moesten zelf de nodige "schrijfmateriaalien" meebrengen, "als eenige vellen papier, pennen en inct."

Van de toegelaten candidaten zouden er maar zes uitgekozen worden, "deze volgens haare bekwaamheid classificeert en daarna naar de ordre met vacant vallende pastoraten provideert worden."

DE FRANSE TIJD

Staatkundig gezien behoorde Brabant sinds de Unie van Utrecht van 23 januari 1579 tot de **Generaliteitslanden** van de Republiek der Verenigde Nederlanden.

Deze republiek was een statenbond van zeven Noord-Nederlandse provincies, te weten Holland, Zeeland, Utrecht, Gelderland, Overijssel, Groningen en Friesland. Het bestuur was in handen van de Staten-Generaal.

De Generaliteitslanden, waaronder **Staats-Brabant** en Staats-Vlaanderen, stonden rechtstreeks onder de Staten-Generaal en misten elke vorm van zelfbestuur. De Hervormde Kerk werd de officieel erkende publieke kerk.

De Staten-Generaal oefenden in de Generaliteitslanden de wetgevende macht uit en benoemden alle ambtenaren, maar de administratie, de heffing van de belastingen, die zwaar waren, en het bestuur waren toevertrouwd aan de Raad van State

Niet tot Staats-Brabant behoorde een aantal gebieden met een eigen soevereiniteit (onafhankelijk bestuur), zoals De Baronie van Boxmeer, de Commanderie Gemert en ook het Land van Ravenstein.

Dat bleef zo tot 1795.

In 1792 was de laatste Franse koning Lodewijk XVI onder de guillotine ter dood gebracht. Frankrijk werd een democratische Republiek en raakte al gauw in oorlog met Oostenrijk en Pruisen.

In 1794 veroverden de Fransen onder Pichegru de Zuidelijke (Oostenrijkse) Nederlanden en stootten daarna in 1795 door tot Amsterdam en Utrecht. Stadhouders Willem V was intussen naar Engeland gevlucht.

De **Bataafse Republiek** werd gevormd. In alle steden werden de zittende regenten vervangen door patriotten, die al sinds de tweede helft van de achttiende eeuw in de Republiek der Verenigde Nederlanden hervormingen in het staatsbestel wilden doorvoeren: ofwel een republiek zonder oranje ofwel een republiek met een meer democratische staatsvorm.

Een van de voormannen van de Patriotten-beweging was Mr. J. F. R. van Hooff, die zijn "humaniora" (lagere studies) had gedaan op de school van de Broeders Penitenten van het huis Padua in Boekel en in 1786 was benoemd tot burgemeester van Eindhoven. Later komen wij nog uitvoerig terug op de persoon van Mr. J. F. R. van Hooff, naar wie in Boekel een straat werd genoemd.

In 1806 eindigde de geschiedenis van de Bataafse Republiek. De Republiek werd het **Koninkrijk Holland**, waarin Lodewijk Napoleon, broer van de Franse Keizer Napoleon Bonaparte, tot 1810 de scepter zwaaide. Hij was echter spijzuchtig, bezat meerdere paleizen, en wat het ergste was, hij lichtte de hand met het Continentale Stelsel, dat de handel met Engeland verbood. Vooral dat laatste ergerde Napoleon Bonaparte zo erg, dat op 9 juli 1810 het koninkrijk Holland door hem **bij Frankrijk** werd **ingelijfd** en een deel werd van het Franse Keizerrijk. Bestuur en rechtspraak werden ingericht volgens het Franse model.

DE ONDERGANG VAN HET FRANSE RIJK

In 1811 openbaarden zich de eerste tekenen van de naderende ondergang van het Franse Keizerrijk. Het besluit van Napoleon om een oorlog te beginnen tegen tsaar Alexander van Rusland werd hem fataal.

Met grote verliezen veroverde hij in 1812 Moskou, maar wegens de invallende strenge winter moest hij zich daaruit in de late herfst van dat jaar weer terugtrekken.

Toen zich een jaar later ook Oostenrijk en Beieren zich tegen Napoleon keerden, werden de Franse legers in de **Slag bij Leipzig** verpletterend verslagen. Napoleon werd onder toekenning van een jaargeld en met behoud van de keizerstitel verbannen **naar Elba**.

Op Elba vormde hij een nieuw leger van 1000 man, landde daarmee op 1 maart 1815 bij Cannes, hield op 20 maart zijn intocht in Parijs, en begon toen "**De Honderd Dagen**"

De laatste periode van Napoleontische heerschappij, die na de **Slag bij Waterloo** definitief eindigde met het herstel van het koningschap in Frankrijk. Napoleon werd op 16 oktober 1815 gedeporteerd naar het eiland St.Helena, waar hij na zes jaren ballingschap overleed.

HET LAND VAN RAVENSTEIN IN DE FRANSE TIJD

Na de inval van de Fransen in 1794 werd het Land van Ravenstein bij Frankrijk ingelijfd. De oude landschaps- en dorpsregeringen werden opgeheven

Het door de Fransen bezette gebied werd verdeeld in vier departementen. Elk der departementen bestond uit vier arrondissementen, verdeeld in een aantal kantons.

Ravenstein vormde met Megen een kanton in het arrondissement Kleef, dat behoorde tot het departement van de Roer. Het kanton Ravenstein en Megen omvatte alle dorpen van het voormalige Land van Ravenstein, uitgezonderd Uden en Boekel, die waren ingedeeld bij het kanton Gemert en Boxmeer.

De schepenbanken werden als rechtsprekende instellingen afgeschaft. Daarvoor in de plaats zou in ieder kanton een vrederechter optreden. In elke gemeente met een bevolking beneden 5000 inwoners werd een regerings-agent met een adjunct aangesteld.

Het absolute einde van het Land van Ravenstein werd wel erg nadrukkelijk duidelijk gemaakt toen op 16 augustus 1798 het kasteel van Ravenstein, "omcingelt met grachten en zeer voordelig aan de kant van de Maas gelegen en bestaande in een groot getal van kamers, kelders, een open plaats, stallingen een koethuis en de stadsgevangenissen" werd verpacht.

In 1800 werden o.a. het kanton Ravenstein en Megen en het kanton Gemert en Boxmeer, en dus ook het dorp Boekel, door de Franse republiek verkocht aan de Bataafse Republiek.

Voor de onderscheiden dorpen werden nieuwe borgemeesteren en schepenen benoemd. In Boekel werden tot borgemeester benoemd Claas Geerden en de brouwer Johannes van der Burght en tot schepenen Jan Daendels en een zekere Bevers, waarvan de voor naam niet bekend is.

HET VERENIGD KONINKRIJK DER NEDERLANDEN

Na de nederlaag van Napoleon bij Leipzig verlieten de Franse troepen in 1813 Nederland. Willem Frederik, de zoon van de in 1795 naar Engeland gevluchte Stadhouders Willem V, landde op het Scheveningse strand en werd op 2 december 1813 als Koning Willem I ingehuldigd.

Op het Congres van Wenen in 1814 werden de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden (Nederland en België) herenigd en samengevoegd tot het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Staats-Brabant werd een volwaardig deel van het koninkrijk en ging voortaan Noord-Brabant heten.

Volgens de nieuwe Grondwet van 1814 werden het Land van Ravenstein en de enclaves Gemert, Boxmeer, Megen en Oeffelt definitief aan Noord-Brabant toegewezen. In 1848 werd de naam van de provincie gewijzigd in het nu nog gebruikte "Noord-Brabant".

Van een parlementaire democratie was toen nog helemaal geen sprake. De Grondwet voorzag in een grote macht van de koning en een zeer beperkte invloed van ministers en parlement. Het kiesrecht was beperkt tot een hele kleine groep van bevoorrechten, politieke partijen bestonden nog niet en ministeriële verantwoordelijkheid kende men niet.

Na de afscheiding van België in 1840 kwam er een nieuwe grondwet, die slechts enkele kleine verbeteringen van ondergeschikte aard bracht, maar bij de voor die tijd ultra-moderne grondwetswijziging van 1848 werd werkelijk vorm gegeven aan een democratisch staatsbestel, zoals wij dat nu nog kennen.

De ministeriële verantwoordelijkheid werd ingevoerd en het parlement kreeg enkele belangrijke rechten, waaronder het recht van enquête, het recht van amendement en interpellatie en vooral het recht om een jaarlijkse begroting vast te stellen.

BOEKEL IN 1850 NIET MEER DAN EEN BOERENGHEUCHT

Zo rond 1850 was **Boekel** niet veel meer was dan een boerengehucht. Niet veel groter dan andere boerengehuchten, zoals Burgt, Bovenstehuis en Peelsehuis, Elzen en Neerbroek, Zandhoek, Mutshoek, Berkhoek, Arendsnest en Logt, die samen de burgerlijke gemeente Boekel vormden en samen zo om en nabij de 2300 inwoners telden.

Al deze buurtschappen met boerenbedoeningen waren sinds het begin van de veertiende eeuw ontstaan op het wat hoger gelegen gebied ten westen van de breuk in de aardkorst, waarover we eerder spraken..

Lopende vanaf de grens met de gemeente Uden tot de grens met de gemeente Gemert, had dit gebied, dat toen in 1850 voor het grootste gedeelte in gebruik was als bouwland, een breedte van gemiddeld 2500 meter en een oppervlakte van ongeveer 950 ha.

Oostelijk van deze brede strook hoge en droge gronden lag de **Boekelse Peel**, een woest en ontoegankelijk gebied van ongeveer 1.500 ha., bestaande uit heide en vennen.

Westelijk van het hoger gelegen bouwland tot aan de grens met Erp, lagen de **broekgronden**, met een totale oppervlakte van ongeveer 900 ha., die voor het grootste gedeelte aan de gemeente Boekel in eigendom toebehoorden.

Het gehucht Boekel onderscheidde zich van de andere gehuchten omdat daar de kerk en het gemeentehuis stonden. De pastoor, de burgemeester en de veldwachter woonden er. Er waren enkele winkels, een tiental café's en ook de meeste handwerklieden hadden daar hun werkplaats. Maar voor de rest bestond ook de bevolking van het gehucht Boekel voor het grootste gedeelte uit landbouwers, waarvan sommigen nog een nevenberoep uitoefenden, zoals b.v. handwever.

Drie gehuchten met een ander karakter.

Naast de echte boerengehuchten kende Boekel rond 1850 nog een drietal gehuchten, die duidelijk een ander karakter hadden.

Dat was in de eerste plaats het aan de weg naar Erp gelegen buurtschap "**De Heivelden**". Deze naam zou er op kunnen duiden dat hier vroeger ook een heidegebied gelegen heeft, maar duidelijke aanwijzingen hiervoor zijn niet te vinden.

Er woonden vooral stoelenmatters en bezembinders, die alleen tijdens de wintermaanden bij hun gezinnen in zeer armoedig opgetrokken behuizingen verbleven. In de zomer verlieten zij vrouw en kinderen en trokken er op uit om rieten stoelen te herstellen en de in de winter gemaakte heibezems in Noord-Brabant en Limburg aan de man te brengen.

De **bezembinderij** was voor die tijd van niet geringe economische betekenis voor Boekel. De grondstoffen, voornamelijk heide en buntgras, waren afkomstig uit de Peel.

Aanvankelijk was het maken van bezems een vorm van huiswerkzaamheid, maar later – na 1895 – vond de aanmaak ook gedeeltelijk bedrijfsmatig plaats in een bezemmakerij.

Volgens officiële gegevens van het Ministerie van Landbouw, Handel en Nijverheid blijkt dat in de jaren rond 1895 in Boekel gemiddeld 15.000 bezems per jaar werden gemaakt, die voor 4 centen per stuk werden verkocht.

Een tweede gehucht met een bijzonder karakter was "**De_Kluis**", gelegen nabij de grens met de gemeente Gemert in de directe omgeving van "Huize Padua". Nadat de Broeders van Bloemendael van de H.Vader Franciscus zich hier in 1741 hadden gevestigd, ontstond in deze omgeving in de loop der jaren enige bebouwing: een enkele boerderij en wat eenvoudige behuizingen van boerenarbeiders.

HET BEGIN VAN DE ONTGINNINGEN

Een derde groep van wat meer verspreid staande huizen stond aan de rand van de heide in het grensgebied tussen het oude akkerland op de hoger gelegen gronden en de Peel.

Daar op de "**Bovenstehuisse Heide**" met een tiental hutten en andere zeer sobere behuizingjes, de "**Kerkhei**", waar een twintigtal gezinnen woonden en de "**Logtse Heide**" met slechts enkele huizen, woonden

de echte pioniers, mensen zonder werk en landarbeiders, die zich rond 1850, vaak illegaal, hadden gevestigd op de heide, en begonnen waren met het ontginnen van kleine stukken heidegrond, waarvan de gemeente eigenaar was.

Bekend is dat in 1865 slechts 6.50.00 ha. werd ontgonnen, waarvan 3.12.00 ha. werd bestemd tot weiland, 1.13.00 ha. tot bouwland en 2.25.00 ha., die door de gemeente zelf ontgonnen waren, tot bos.

Het had ook weinig zin om een grotere oppervlakte te ontginnen, omdat het ontgonnen land toch niet beteeld kon worden want mest - het middel bij uitstek om de ontgonnen grond vruchtbaar te maken - ontbrak.

Door deze kleine ontginningen van vaak slechts 50 aren of minder, kreeg het landschap een typisch karakter. Aansluitend aan de oude hoge akkers ontstond in de loop der jaren een gebied met kleinere percelen van minder dan 1 ha. die aan verschillende eigenaren toebehoorden en veelal omringd waren met hakhout en ontsloten door een aan de grillige perceelsgrootte aangepast patroon van in slechte staat verkerende zandwegen.

Aanvankelijk wilde de gemeenteraad aan deze clandestiene vestigingen op de heide een einde maken en de pioniers verwijderen, maar men wist kennelijk niet waar men met hen naar toe moest. Hun verblijf op de heide werd gedoogd en later, in 1869, toen de ontgonnen grond aan de ontginners werd verpacht, zelfs gelegaliseerd. Tegelijkertijd werd toen aan de pachters de verplichting opgelegd om een in gebruik genomen perceel, in de meeste gevallen minder dan 1 ha. groot, binnen een termijn van tien jaren volledig te ontginnen.

In feite waren het dus deze dagloners en landarbeiders, die zich door noeste arbeid opwerkten tot keuterboeren en daardoor de eerste aanzet hebben gegeven voor de ontginning van de 1.500 ha. Boekelse Peel. Een ontginning, die aanvankelijk slechts zeer langzaam op gang kwam omdat de gemeenteraad geen voorstander was van de verkoop van heidegrond.

GERICHT ONTGINNINGSBELEID VAN DE GEMEENTE

Vóór 1875 vonden onder de gemeente Boekel slechts zeer beperkt ontginningen plaats. Zoals gezegd werden incidenteel kleine percelen heidegrond ontgonnen door aan de rand van de Peel wonende boeren en door dagloners en landarbeiders, aan die door de gemeente kleine percelen met een ontginnings-verplichting werden verpacht.

In de jaren nà 1875 voerde de gemeente echter een gericht beleid om kleine boeren door ontginning hun land te laten uitbreiden en om landarbeiders in staat te stellen een keuterboerderijtje te starten.

Met dit doel werd in 1878 ruim 108 ha. achter "Huize Padua" gelegen heidegrond verkocht. In 1883 verkocht de gemeente onderhandse nog eens 55 ha. heidegrond in percelen van gemiddeld minder dan 1 ha. groot aan kleine boeren en landarbeiders en in 1886 nog eens een kleine 50 ha. heide- en voor het eerst ook broekgronden.

De gemeenteraad was geen voorstander van de grootschalige verkoop van goedkope heidegrond aan grootgrondbezitters of aan cultuurmaatschappijen.

Zo werd in 1903 door de gemeenteraad afwijzend beschikt op een verzoek van de Nederlandse Heide Maatschappij om 250 ha. heide aan te kopen nabij de gemeente Uden voor de aanleg van een Mastbos, een groot dennenbos.

En ook de aanvankelijk in 1911 voorgenomen verkoop van ruim 200 ha. heidegrond aan de gebroeders Petrus en Adrianus van den Broek, die tot de aanzienlijken van Boekel behoorden, ging uiteindelijk niet door omdat zij de voor die tijd forse prijs van f. 50,00 per ha. die de gemeenteraad vroeg, te hoog vonden.

Maar voor minder deed de gemeenteraad het niet en dat was voor Boekel ook niet zo nodig. In tegenstelling tot veel andere Peelgemeenten was Boekel rijk en er was geen tekort aan geld. De gemeentelijke belastingen waren aan de lage kant.

Wel moet gezegd worden dat het toenmalige gemeentebestuur ook niet erg scheutig was met het uitgeven van geld voor algemene voorzieningen, zoals voor de ontsluiting van ontgonnen grond door de aanleg van wegen en waterlopen.

Door het gematigde ontginningsbeleid van de gemeente vond de grote groei van de ontginningen in de Boekelse Peel eerst plaats in de jaren na de Eerste Wereldoorlog met als belangrijkste eindresultaat natuurlijk de stichting van het Peeldorp Venhorst.

HET GEBRUIK VAN DE HEIDE

Passend bij het terughoudende ontginningsbeleid van de gemeente Boekel behoorde ook het tegen een geringe vergoeding in gebruik geven van woeste gronden aan de inwoners. Dat gebeurde al sinds 1870, steeds weer voor een periode van aanvankelijk drie en later zes jaren.

Voor het laatst nog in 1910 stelde de gemeenteraad een nieuwe regeling vast voor een periode van zes jaren. In dat jaar werd heidegrond in gebruik gegeven voor het maaien van heide als strooistel (voor de potstal), voor het steken van bult en voor het hakken van plaggen, tegen betaling van 75 centen per jaar door ingezetenen in het bezit van een paard, tegen betaling van 50 centen door ingezetenen in het bezit van een trekos en tegen betaling van 25 centen per jaar door ingezetenen, die niet in het bezit waren van een van deze lastdieren. Ter beweiding door schapen kon de gemeentelijke heide worden gebruikt voor een vergoeding van 10 centen per schaap per jaar. Dit waren overigens prijzen, die ook in 1870 reeds golden en in 1910 nog steeds door de gemeenteraad als redelijk werden beschouwd

Boekel, maart 2002
Piet van Antwerpen